

Gazawat urşy / Gyrlyşyk

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 21 январа, 2025

Gazawat urşy / Gyrlyşyk GYRLYŞYK

Duşmanyň yzyndan kowmak üçin kazaklaryň 600 atlysy saýlanyp alyndy. Men olaryň arasynda aýlanyp ýörşüme şazada Ýewgeniý bilen ýüzbe-ýüz boldum. Ol meniň bilen mylaýym salamlaşdy-da, öňdäki çaknyşygy synlamagym amatly bolar ýaly öz atlylarynyň arasyndan ýer berdi. Ýöriş etmäge buýruk berlen badyna biz atymyzyň başyny çöllüğe tarap öwürdik. Biz 10 minut çemesi salymdan gaçgaklary ilki gezek gören depämiziň üstünde häzir bolduk. Olar biziň bir mil öňümüzden başga bir depeden aşyp barýardylar. Gaçyp barýanlaryň topbagy eýýäm dagap, olaryň arasyna aljyraňňylyk aralaşypdyr. Bar zat buýr-bulaşykdy. Düýelerden, arabalardan agýan ýükler atlaryň aýagyna çolaşýardy. Gaçgaklaryň dowla düşen topary duşmanyň elinde galýardy. Goh-galmagal, agydyr tüpeň sesleri asmana galýardy. Men nämeleriň bolýanyna anyk göz ýetirmek üçin atymyň başyny çekdim. Meniň bolsa ýanymda agan yüküň astynda galan türkmen, aňyrrakda bolsa, ýüzi çapylan kazak serrelip ýatyrdy. Olaryň beýleräginde iki sany aýal çagalaryny bagyrlap, özlerine rehim edilmegini sorap bozlaşýardy. Men olaryň gapdalyndan geçip barşyma: «Aman, aman» diýip, aýallary köşeşdirdim. Olaryň töwereginde döwlen arabalar, halydyr ýorgan-düşek salnan haltalar, ullakan horjundyr ýüp bilen saralan goşlar, okara-çemçelerdir hojalykda ulanylýan her hili zatlar çaşyp ýatyrdy. Goltugy çagaly bir topar aýal bolsa, kynlyk bilen öňe süýşüp barýardy. Meniň enem bilen ýaşıtdaş, ýöremäge zordan gurby çatýan dolmuş aýalyňam elinde çaga bardy... Men ilkinji gezek hereketsiz ýatan türkmenleriň sanyndan elheder aldym. Şol ýatanlaryň hemmesi öli bolaýanlygynda, kazaklaryň mergenligine telpek goýaýmalydy. Az salymdan bar zat ap-aýdyň boldy. Men gymyldysyz ýatan türkmenleriň biriniň elini ýerden göterip, şol bada hem aşak goýberenini aňşyrdym. Olaryň köpüsi kazaklaryň gözüne çöp atmak üçin ölen kişi bolup ýatyrdylar.

Men birnäçe wagtlap bu sahnany synlanyndan soň beýlekilerden yza galanymy bilip, olaryň yzyndan ýetmäge howlukdym. Pessejik alaňdan aşanyndan soň kazaklaryň batgalygy ikä bölýän gury gerşiň üsti bilen süýşüp barýan türkmenleriň yzyndan ok atyp, kowup barýanlaryny gördüm. Men ýaňky synlan ýerime golaý gelenimde 3-4 adamynyň dem-düýtsüz ýatanyny saýgardym.

20-30 sany aýaldyr çaga-çuga bokurdaklaryna çenli suwa çümüp, kölüň içinde ösüp oturan gamyşdyr otlaryň arasynda gizlenmäge biderek synanyşyk edýärdiler. Olaryň käbiri şol ýerden özlerine rehim edilmegink sorap gygyryşýardylar. Kazaklar olara ünsem bermän öňe geçip gidipdiler. Ýöne bir ýigrentgi ýoldaşlaryndan yza galyp, atyň üstünde oturan ýerinden gygyryşýanlary nyşana alyp oturan ekeni. Men onuň ýanyna baryp ýetişmänkän ol mäsäni gysdy. Hernä onuň atan oky sowa geçdi. Ol ikinji gezek atyp ýetişmänkä atymy çapdyryp bardym-da, gamçym bilen ony ýüzkessir urup, ýoldaşlarynyň yzyndan ýetmegi buýurdym. Men suwuň içinde zähresi ýarylan görgülilere: «Aman» diýip gygyrdym-da, onuň yzyna düşdüm. Birdenem öň ýanymda dört sany kazagyň bir türkmeniň daşyna egrilişip duranlaryny gördüm. Ony eýýäm atdan agdaryp, ýaragsyzlandyrypdyrlar. Ol dört atlynyň gylyjyndan diňe elleri bilen goranýardy. Ýöne şonda-da rehim etmeklerini sorap, olara ýüz tutjaga meňzänokdy. Daşyndan seretseň, bu örän aýylgançdy. Kazaklaryň yzly-yzyna inderýän gylyçlary türkmene galtaşanokdy. «Kazaklar ony hijem öldürip bilmezlermikä? Näme olaryň elleriniň ysgyny ýokmuka?» diýen sowallar kellämde at çapýardy. Az salymdan (meniň üçin ýyl aşan ýalydy) ýaňky türkmen boýnuna salnan çuň ýara zerarly gapdala – suwuň içine agyp gitdi. Ýene biraz ýöräp, wepat bolan äriň üstünde abanyp, sessiz aglap oturan aýalyň üstünden bardym. Birdenem gulagyňy gapyp barýan gümmürdiden ýaňa tasdan atdan agypdym. Top oklary gaçyp barýanlaryň yzky hatarlarynda ýarylýardy. Onuň sesi, çagalardyr aýallaryň çirkin sesleri, atlaryň kişňemesi, takyrlaryň içinden eýläk-beýläk ýüwürýän goýun-geçileriň, sygyrlaryň sesi bilen garyşyp, töweregi hakyky dowzaha öwürüpdü.

Birnäçe minut geçenden soň top sesi ýatdy.

Türkmenleriň hersi bir ýana dagap, depäniň aňyrsynda gözden ýitip gitdiler. Şol pursadam goşuny toplanmaga çagyryňan deprek sesi ýaňlandy. Yzyma dolanyp gelyärkäm mende kölüň içinde galan çagalardyr aýallary görmek islegi döredi. Ýöne ol ýerde olaryň bireni gözümde ilmedi. Olaryň top sesinden gorkup, suwa gark bolan bolmaklaram mümkindi. Men olary kazaklar öldürendir diýip biljek däl. Sebäbi men ýaş kazak ofiseri baron Krudneriň aýallary öldürmäge synanyşan esgerleri jezalandyranyny öz gözüm bilen gördüm. Deprekler henizem toplanmaga çagyryrdy, ýaralylar gözlenip, wraç olara tizden-tiz kömek berýärdi.

13-14 ýaşly oglanyň kellesi gylyç bilen agyr ýaralanypdyr. Onuň ýanynda gaýgyly, wagşy, teşne gözleri bilen wraçyň oglunyň ýarasyny daňyşyna seredip duran ejesi bardy. Sada pikirli aýal öz ogluny öldürjek bolan adamlaryň indeni ony bejerjekdiklerine gaty bir ynanyş baranokdy. Wraç oglanyň ýarasynyň usullyk bilen daňyp, ejesine oglunyň ölmejekdigini aýdan mahaly ol aýal gözlerinden minnetdarlyk ýaşyny döküp, wraçyň elinden ogşady.

Atlara az salym dynç berleninden soň, kazaklaryň birnäçesini olja alnan 2 müňe golaý goýundyr geçileri, sygyrlary sürmäge ýollap, berkitmä tarap ýola düşdük... Men gyrak-bujaksyz çölüň ortasynda galan adamlara garaba-garaba barýardym. Meniň gözüm gyzydyr ýaralanan ogluna jansyz nazaryny dikip oturan aýala gözüm düşdi. Onuň töwereginde ýoga çykarylan ähli baýlygy çasyp ýatyrdy. Onuň ölen äriniň meýdiniň hem şu töwerekde serlip ýatan bolmagy ahmal. Uzakda bolsa, onuň ýeňlen halkynyň adamlary gözden ýitip barýardy. Ol aýal ýeňlişiň we gaýgy-gussanyň çöle salan nagşy ýaly bolup, garalyp otyrды... Taryhy makalalar